

ABUSE OF A DOMINANT POSITION IN THE CASE LAW OF C.J.U.E

Anca Ileana Dușcă
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: Articles 101 and 102 TFEU have the same goal, namely to ensure functional competition in the internal market. But the goal is not the only similarity between these articles that prohibit and penalize anti-competitive practices; "enterprises", relevant market have the same content in both cases. All also both provisions are only incidents where trade between Member States is affected to a significant extent and whether competition is prevented, restricted, distorted in an appreciable mode. The conditions are analyzed according to the same criteria, the TFEU exemplary cases are provided with inherent differences in the same. The indication, the development of terms used by those two articles Court of Justice of the European Union has made a special contribution¹.

Keywords: dominant position, internal market, relevant market Court of Justice of the European Union, European Commission.

Privire comparativă art. 101² și art. 102³ T.F.U.E

Conform art. 102 TFUE, „Este incompatibilă cu piața internă și interzisă, în măsura în care poate afecta comerțul dintre statele membre, folosirea în mod abuziv de către una sau mai multe întreprinderi a unei poziții dominante deținute pe piața internă sau pe o parte semnificativă a acesteia. Aceste practici abuzive pot consta în special în: (a) impunerea, direct sau indirect, a prețurilor de vânzare sau de cumpărare sau a altor condiții de tranzacționare inechitabile; (b) limitează producția, comercializarea sau dezvoltarea tehnică în dezavantajul consumatorilor; (c) aplicarea în raporturile cu partenerii comerciali a unor condiții inegale la prestații echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurențial; (d) condiționarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestații suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanțele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte.”

Art. 102 TFUE privește comportamentul unilateral anticoncurențial al unei întreprinderi, când ea se găsește într-o poziție dominantă pe piață, spre deosebire de art. 101 TFUE care presupune două sau mai multe întreprinderi. Se înțelege că art. 102 TFUE vizează cazul în care comportamentul constituie un abuz de poziție dominantă susceptibil să afecteze comerțul între statele membre. Deci interdicția nu privește modul de dobândire sau deținere a unei poziții dominante, ci faptul de a abuza de o situație de dominare; rezultă că toate întreprinderile aflate în poziție dominantă, au obligația de a nu exercita abuziv puterea economică pe care o dețin pe piață. Această obligație, ce nu incumbă întreprinderilor cu o

¹ A. Groza, *Uniunea Europeană Drept material*, Ed. C. H. Beck, București, 2014, p.172; Ch. Gavalda, G. Parleani, *Droit des affaires de l'Union européenne*, 6e éd, Paris, Juris Classeur, 2010, p.796; F. Mezzanotte, *Using Abuse of Collective Dominance in Article 102 TFEU to Fight Tacit Collusion: The Problem of Proof and Inferential Error*, World Competition 33, no. 1/2010, pp. 77–102. A se vedea și: G. D. Gărăiman, D. Dănișor, O. Ghiță, R. Răducanu, M. Soreață, D. D. Gărăiman, *Mic dicționar de termeni juridici în spațiul european*, Ed. Universitaria, Craiova, 2008.

² Ex. art. 81 TCE, art. 85 TCEE.

³ Ex. art.82 TCE, art. 86 TCEE.

putere economică mică⁴, are drept justificare faptul că, din punct de vedere economic, o întreprindere într-o poziție dominantă, este mai puțin afectată de presiunile concurențiale pe o piață, ceea ce-i permite să funcționeze fără să caute cea mai bună eficacitate, sau să impună prețuri mai competitive⁵. Într-o atare situație, întreprinderea trebuie să aibă un comportament ireproșabil, evitând să exploateze poziția sa în dauna terților sau a structurii pieței.

Făcând o comparație între cele două texte ale art. 101 și 102 TFUE – care ambele condamnă comportamente anticoncurențiale, putem observa că spre deosebire de art. 101 TFUE, art. 102 TFUE nu include nicio excepție⁶. Acest lucru este firesc pentru că simpla noțiune de „abuz” este incompatibilă cu ideea de „contribuție la progres” economic sau de orice altă natură⁷. Pe de altă parte și procedurile sunt diferite: astfel nicio notificare a unei poziții dominante nu este prevăzută, autorii nu pot să solicite Comisiei o declarație de neaplicabilitate, în schimb părțile pot să se adreseze Comisiei cu o cerere de atestare negativă⁸. În rest, procedura prevăzută de cele două articole este la fel, iar sancțiunile

⁴ A se vedea: E.G. Olteanu, *Dreptul concurenței comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 166; L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994; A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 292-294; Commentaire Megret, *Le droit de la CEE*, vol. 1, Editions de l'Université de Bruxelles, 1992, pp. 311-312; A.I. Dușcă, D. Dănișor, *Dicționar de dreptul Uniunii Europene*, Ed. Simbol, Craiova, 2019.

⁵ A se vedea: A. Jones, B. Sufrin, *EC Competition Law*, 3rd edn, Oxford, Oxford University Press, 2008, pp.924–930; J. Faull, A. Nikpay, *The EC Law of Competition*, 2nd edn, Oxford, Oxford University Press, 2007, pp. 116–126; R. O'Donoghue, J. A. Padilla, *The Law and Economics of Article 82 EC*, Portland: Hart Publishing, 2006, pp.146–151; R. Whish, *Competition Law*, 6th edn, Oxford, Oxford University Press, 2009, pp.563–564; N. Petit, *Oligopolos, Collusion Tacite et Droit Communautaire de la Concurrence*, Bruxelles, Brylant, 2007, pp.140–144.

⁶ Această inflexibilitate a legiuitorului european a fost atenuată de către Comisie și Curtea de Justiție care au aplicat conceptele de justificare obiectivă și proporționalitate, pentru a oferi o oarecare flexibilitate în aplicarea art. 83 CE, care altfel ar fi fost prea draconică. P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreșan-Grigoriu și T. Ștefan, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 1294; I. Lazăr, *Reformarea sistemului european al concurenței. Aspecte privind analizarea comportamentelor abuzive ale întreprinderilor dominante*, volumul Conferinței Internaționale Bienale, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept, ed. A 8-a, octombrie 2010, Ed.Universul Juridic, București, 2011, pp. 911-915, citat de A. Groza, *Uniunea Europeană Drept material*, Ed. C. H. Beck, București, 2014, p.173; E. Oancea, *Elemente de drept penal și procedură penală*, Ed. Sitech, Craiova, 2009; E. Oancea, *Considerații cu privire la dezlegarea unor chestiuni de drept ivite după intrarea în vigoare a Noului Cod penal și a Noului Cod de procedură penală*, Revista Baroului Dolj, Iustitia, nr. 1/2014; C.Stanciu, R. Nițoiu, *Aspects regarding the Sources of the Transportation Law in the National and Community's Laws*, Rev. Șt. Juridice, 2009.

⁷ V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992, p. 566; V. Korah, *An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice*, 8th edn, Oxford & Portland Oregon, Hart Publishing, 2004, p.113; H. Haupt, *Collective Dominance under Article 82 E.C. and EC Merger Control in the Light of the Airtours Judgment*, European Competition Law Review 23, no. 9/2002, pp.434-439; M. Canoy, P. Rey, E. van Damme, *Dominance and Monopolization*, TILEC Discussion Paper DP 2004-022, Tilburg University, pp.65–69; S. Stroux, *US and EC Oligopoly Control*, International Competition Law Series, vol. 14/2004, The Hague: Kluwer Law International, pp.114–115; M. Ivaldi et al., *The Economics of Tacit Coordination*, March 2003, Final Report for DG Competition, European Commission; A. Scott, M. Hviid, B. Lyons, *Merger Control in the United Kingdom*, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp.156–164; E. Navarro Varona et al., *Merger Control in the European Union*, 2nd edn, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp.221–240; A. Lindsay, *The EC Merger Regulation: Substantive Issues*, London: Sweet & Maxwell, 2006, Ch. 8; *Guidelines on the assessment of horizontal mergers under the Council Regulation on the control of concentrations between undertakings*, pp. 42–43.

⁸ Regulamentul nr. 17 din 6 februarie 1962, art. 8. A se vedea: C. Gavalda, G. Parleani, *Traité de droit communautaire des affaires*, Litec, Paris, 1992, p. 550; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, București, 2010; B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu,

identice⁹, cu precizarea cuprinsă în art. 101 TFUE alin. (2) Acordurile sau deciziile interzise în temeiul prezentului articol sunt nule de drept. În plus, noțiunile de ”întreprindere”¹⁰, piață relevantă, au identic conținut în cele două cazuri. Tot asemenea, ambele dispoziții devin incidente doar în cazul în care comerțul dintre statele membre este afectat într-o măsură semnificativă și dacă concurența este împiedicată, restrânsă, denaturată într-un mod apreciabil.

Aportul Curții de la Luxembourg privind condițiile cerute pentru aplicarea art. 102 TFUE

Abuzul sancționat de art. 102 TFUE ca nociv este, în principiu unilateral, el este realizat de o întreprindere indiferent: că are caracter public sau privat; de obiectul sau activitatea întreprinderii care poate fi vânzarea de mărfuri sau prestarea de servicii¹¹; că, sau mai ales, dacă întreprinderea considerată în „poziție dominantă” este în situație de monopol

București, 2010; D.I. Scarlat, *Some considerations and controversies over the assignation of the author's patrimonial rights*, Journal of Romanian Literary Studies, nr.18/2019, Institutul de Studii Multiculturale Alpha, Ed. Arhipelag XXI; D.I. Scarlat, *Brief considerations regarding national and european regulations in the matter of unfair terms in insurance contracts*, International Romanian Humanities Journal, Arhipelag XXI Press, în cadrul Conferinței internaționale Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, ediția a șasea, Identity and Dialogue in the Era of Globalization, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș; D.I.Scarlat, *The private copy and compensatory remuneration - present and future*, International Romanian Humanities Journal, Arhipelag XXI Press, în cadrul Conferinței internaționale Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, ediția a șasea, Identity and Dialogue in the Era of Globalization, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș.

⁹ Art. 103 TFUE (ex-art. 83 TCE): (1) Regulamentele sau directivele utile în vederea aplicării principiilor prevăzute la art. 101 și 102 se adoptă de către Consiliu, la propunerea Comisiei și după consultarea Parlamentului European. (2) Dispozițiile prevăzute la alin. (1) urmăresc în special: (a) să asigure respectarea interdicțiilor prevăzute la art. 101 alin. (1) și la art. 102 prin instituirea de *amenzi și penalități cu titlu cominatoriu*; (b) să determine normele de aplicare a art. 101 alin. (3), luând în considerare necesitatea, pe de o parte, de a asigura o supraveghere eficientă și, pe de altă parte, de a simplifica pe cât posibil controlul administrativ; (c) să precizeze, dacă este cazul, domeniul de aplicare a art. 101 și 102 în diferitele ramuri economice; (d) să definească rolul Comisiei și al Curții de Justiție a Uniunii Europene în aplicarea dispozițiilor prevăzute de prezentul alineat; (e) să definească raporturile între legislațiile interne, pe de o parte, și dispozițiile prezentei secțiuni, precum și cele adoptate în temeiul prezentului articol, pe de altă parte.

¹⁰ Noțiunea de *întreprindere* nu este definită de Tratat, definirea sa căzând în sarcina doctrinei și a jurisprudenței. Tribunalul de Primă Instanță a calificat drept întreprindere „toate entitățile economice constituite dintr-un ansamblu de elemente materiale și umane” iar Comisia a considerat că „toate entitățile ce desfășoară o activitate comercială pot fi considerate întreprinderi”. La rândul său, Curtea de Justiție a precizat că art. 85 TCEE se adresează entităților economice, constând fiecare într-o organizare unitară de elemente personale, materiale și imateriale, urmărind de o manieră durabilă, un scop economic determinat de a produce și a vinde, de exemplu, în vederea maximizării profitului său, eventual chiar în detrimentul profiturilor individuale ale diferitelor componente ale sale”. Rezultă că, noțiunea de întreprindere, în funcție de care se analizează dreptul Uniunii privind concurența, nu se confundă cu societățile, deoarece art. 101-102 TFUE se aplică întreprinderilor indiferent de forma juridică: societăți civile, cooperatiste, comerciale, grupuri de interese economice, stabilimente publice dotate cu personalitate morală, asociații, fundații, etc.; chiar și o persoană fizică poate să constituie o întreprindere. A se vedea: G. Gornig, I.E. Rusu, *Dreptul Uniunii Europene*, ed. a II-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 212; J. Mc Cormick, *The European Union. Politics and Policies*, 4th ed., Philadelphia, Westview Press, 2008, p.154; S.Deleanu, *Dreptul comunitar al afacerilor și dreptul consumației: interferențe și delimitări*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Studia Jurisprudentia; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, București, 2010; B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2010.

¹¹ Sau cazul unei societăți care repartizează artiști și interpreți, C. 395/87, *Ministerul Public c. Tournier et Lacazeau*, 13 iulie 1989, citată de C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 551.

de drept¹²; de forma juridică și de natura finanțării¹³; dacă acționează singular sau într-un grup de întreprinderi. În acest al doilea caz, se pot întâlni situații în care comportamentul incriminat să fie sancționat ori pe temeiul lui 101TFUE, ori pe temeiul lui 102 TFUE. Astfel, este o diferență între cazul mai multor întreprinderi între care există obligații legale ce fac obiectul unui contract, caz în care se aplică art. 101 TFUE, și cazul mai multor întreprinderi ce realizează un comportament paralel sau suplimentar al întreprinderilor plasate într-un oligopol, caz în care va fi aplicabil art. 102 TFUE¹⁴.

Curtea de Justiție a precizat ca expresia ”*mai multe întreprinderi*” din textul art. 102 T.F.U.E. se referă la faptul că o poziție dominantă poate fi deținută de două sau mai multe entități economice, independente din punct de vedere juridic, cu condiția ca, sub aspect economic, să se prezinte sau să acționeze împreună pe o piață relevantă, ca o entitate colectivă¹⁵. Existența unei astfel de entități impune examinarea legăturilor și factorilor de corelare economică între întreprinderile componente, care le permit să acționeze independent de concurenții, clienții și consumatorii lor. O poziție de ”*dominanță colectivă*” poate rezulta dintr-un acord ce intră sub incidența art. 101 T.F.U.E., însă un astfel de acord nu este un element suficient pentru ca, în sine, să permită o asemenea concluzie, deși poate constitui un indiciu extrem de puternic; în acest caz, se impune analiza termenilor și naturii acordului, pentru a decela relațiile create între întreprinderi¹⁶. O ”*dominanță colectivă*” poate lua naștere și într-un alt mod decât prin încheierea unei înțelegeri de tipul celor enumerate de art. 101 T.F.U.E., iar în această situație sunt examinați alți factori de corelare a comportamentului pe piață al întreprinderilor, precum și contextul economic, inclusiv structura pieței relevante. Dacă existența unei poziții dominante colective rezultă din poziția pe care entitățile economice o dețin împreună pe piață, abuzul nu trebuie să fie în mod necesar rezultatul acțiunii tuturor întreprinderilor, ci să reprezinte o manifestare a poziției dominante colective¹⁷.

¹² *Höfner et Esser c. Macroton Grub H*, 23 aprilie 1991, C. 41-90, Rec, p. 1-1979. *Idem*. În jurisprudență s-au avut în vedere și consecințele unui monopol de fapt, pe piața comunitară sau o parte a ei; astfel s-a admis că societățile de televiziune sunt într-o poziție dominantă, în sensul art. 86 TCEE, când în virtutea unui monopol de fapt, ele sunt în situația de a împiedica efectivă concurență, pe piața din domeniul revistelor săptămânale de televiziune în teritoriile în discuție. A se vedea: O. Manolache, *Regimul juridic al concurenței*, Ed. All, București, 1997, pp. 140-141.

¹³ D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, București, 2001; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009)*, Ed. Universul Juridic, București, 2010; B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatul Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2010; K-U. Kühn, *Closing the Pandora's Box? Joint dominance after the Airtours Judgment*, in Pros and Cons of Merger Control, Stockholm, Swedish Competition Authority, 2002, pp.57–59; A. MasColell, M. D. Whinston, J. R. Green, *Microeconomic Theory*, Oxford, Oxford University Press, 1995, pp.400–405, pp. 417–423; J. Tirole, *The Theory of Industrial Organization*, Cambridge, The MIT Press, 1988, pp.245–247; G. Werden, *Economic Evidence on the Existence of Collusion*, *Antitrust Law Journal* 71/2003–2004, pp. 719, 729–734; P. Freeman, *Market Investigations and Oligopolistic Markets*, in Annual Proceedings – Fordham Corporate Law Institute, ed. B. Hawk Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2008, p. 653; R. Gibbons, *What the Folk Theorem Doesn't Tell Us*, *Industrial and Corporate Change* 15, no. 2/2006, pp.381–386, 383–384.

¹⁴ P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreșan-Grigoriu și T. Ștefan, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 312

¹⁵ TPI, *Companie maritime belge și alții, cauzele conexate T – 24/93, T – 25/93, T – 26/93, T – 28/93*, hotărârea din 8 octombrie 1996. A. Groza, *Uniunea Europeană Drept material*, Ed. C. H. Beck, București, 2014, p.173.

¹⁶ *Idem*. p. 173; R. Posner, *Antitrust Law*, Second Edition, University of Chicago Press, Chicago and London, 2001; M. Motta, *Competition Policy – Theory and Practice*, Cambridge University Press, 2004, pp. 493-94; S. Bishop, M. Walker, *The Economics of EC Competition Law*, Sweet & Maxwell, Second Edition, 2002, p. 196; J. Faull, A. Nikpay, *The EC Law of Competition*, Oxford University Press, 1999, p.235.

¹⁷ F. Mezznotte, *Using Abuse of Collective Dominance in Article 102 TFEU to Fight Tacit Collusion: The Problem of Proof and Inferential Error*, *World Competition Law and Economics Review*, Kluwer International Law, January 2010, pp. 76-92, <https://www.researchgate.net/publication/278683142>; T. G. Krattenmaker, S. C.

Dar se poate întâlni și situația în care comportamentul a două societăți, dintre care una deține puterea de control asupra celeilalte și o exercită efectiv, este caracterizat prin unitatea evidentă de acțiune față de terți; în acest caz ele trebuie considerate ca o unitate economică. O astfel de unitate economică este indiscutabilă, dacă societatea-mamă dispune de un control de 100% asupra filialelor sale, control pe care-l exercită efectiv sau dacă societatea-mamă determină linia de acțiune a filialelor sale¹⁸. În această situație se citează o celebră afacere în care era vorba despre o societate comercială, Commercial Solvents Corporation, care a refuzat să vândă filialei sale italiene ICI, produse intermediare – ex. nitropropan – care trebuia să fie revândute unei alte firme italiene Zoja, acestea utilizându-se la fabricarea de medicamente împotriva tuberculozei. Societatea CSC avea un monopol de fapt asupra pieței mondiale de nitropropan, astfel că refuzul de vânzare către filială s-a repercutat negativ asupra societății Zoja. S-a socotit de către Comisie că refuzul de vânzare intră în prevederile art. 86 TCEE, că reprezintă o situație clară de abuz de poziție dominantă și a pronunțat o condamnare solidară între societatea-mamă (CSC) și filială (ICI). În urma controlului realizat, Comisia a concluzionat pe baza și a altor elemente – în afară de controlul de 51% realizat de CSC asupra ICI – că cele două societăți nu fac o singură întreprindere sau o unitate economică. Curtea de Justiție a confirmat această concluzie; ea a reținut că societatea CSC a dobândit o participare de 51% la capitalul ICI și, în consecință, și o putere preponderentă în sânul comitetului executiv și al consiliului de administrație al acesteia. De asemenea, Curtea a mai precizat că refuzul flagrant față de o societate italiană a unei filiale stabilite în Italia, produce un efect asupra Pieței comune ceea ce a permis condamnarea solidară a celor două societăți (mamă și fiică) chiar dacă societatea-mamă are domiciliul în afara CEE¹⁹. Art. 82 TCE mai avea în vedere, în ceea ce privește „mai multe întreprinderi” și situația în care acestea nu formează o unitate economică; în acest caz Comisia a acordat o importanță deosebită comportamentului părților²⁰ pentru caracterizarea poziției dominante: astfel trebuia ca părțile să se prezinte colectiv pe piață, deciziile lor trebuiau să prezinte interdependențe²¹.

Salop, *Anticompetitive Exclusion: Raising Rivals' Costs to Achieve Power over Price*, Yale Law Journal nr.96/1986, pp.209 – 214; S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Cost-Raising Strategies*, The Journal of Industrial Economics, nr. 1/1987, pp.23; S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Raising Rivals' Costs*, The American Economic Review, nr. 2/1983; J. Miller, R.Pautler, *Predation: The Changing View in Economics and the Law*, Journal of Law & Economics nr. 28/1985, pp. 495 -500; W. J. Baumol, J. A. Ordover, *The Use of Antitrust to Subvert Competition*, Journal of Law & Economics, nr.28/1985, p.247.

¹⁸ *Euro Fix-Banca c. Hilti*, 22 decembrie 1987, JOCE: L. 65. 11 martie 1988; *Bodson c. SA Pompes funèbres des régions libérées*, Cauza C-30/87, Rec., p. 2479, CJCE, 4 mai 1988.

¹⁹ *Zoja c. CSC* (14 dec. 1972: JOCE L. 299, 21 dec. 1972 și CJCE, 6 martie 1974) citată de C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, pp. 551-552.

²⁰ Înainte de abuz.

²¹ *Hotărârea Curții din 6 martie 1974, dată în cauzele conexe C-6/73 și C-7/73*, Instituto Chemioterapico Italiano S.p.A. și Commercial Solvents Corporation contra Comisiei Comunităților Europene. O dată în plus subliniem că această noțiune „poziție dominantă colectivă” permitea sancționarea părților fie pe baza art. 81 TCE, fie pe baza art. 82 TCE. Un alt exemplu, în acest sens, este elocvent; *Van den Bergh Foods Ltd. c. Comisiei*, 23 octombrie 2003 (Tribunalul de primă instanță). Comisia a constatat că HB deține o poziție dominantă pe piața irlandeză a înghețatei, pe baza importanței distribuției și prin notorietatea mărcii, iar prin aceste contracte se restrânge capacitatea distribuitorilor de a comercializa produse ale altor producători. În consecință, Comisia a stabilit că este vorba de un abuz de poziție dominantă și a refuzat acordarea unei excepții individuale către HB. HB a introdus un recurs în fața Tribunalului vizând anularea acestei decizii a Comisiei. Tribunalul a considerat că acea clauză de exclusivitate îi determină pe distribuitori să se comporte diferit cu ceilalți producători de înghețată (s-a observat că după ce HB a cerut respectarea clauzei de exclusivitate distribuția de înghețată Mars a scăzut de la 43% la 20%). A se vedea: *Hotărârea Curții din 14 decembrie 2000, dată în cauza C-344/98*, Masterfoods Ltd c. HB Ice Cream Ltd și HB Ice Cream Ltd c. Masterfoods Ltd, funcționând sub denumirea comercială „Mars Ireland”. A se vedea: Ministerul afacerilor externe, *Repere ale jurisprudenței recente a Curții de Justiție a Comunităților Europene*, (2003-2004), București, 2005.

Cu privire la cerințele care trebuie verificate de către Comisie la aplicarea sancțiunii, *hotărârea Tribunalului (Camera a opta) din 17 decembrie 2015, dată în cauza T-486/11* precizează: în cadrul procedurilor inițiate de Comisie pentru a sancționa încălcările normelor de concurență, *principiul proporționalității* presupune că amenda trebuie stabilită de Comisie proporțional cu elementele luate în considerare pentru a se aprecia gravitatea încălcării și că, în această privință, Comisia trebuie să aplice aceste elemente în mod coerent și justificat din punct de vedere obiectiv²². În continuare, în conformitate cu art. 23 alin. (3) din Regulamentul nr. 1/2003, la stabilirea valorii amenzii se iau în considerare atât gravitatea, cât și durata încălcării²³. În ceea ce privește gravitatea unei încălcări, nu există o listă constrângătoare sau exhaustivă a criteriilor care trebuie luate în considerare în mod obligatoriu la aprecierea acesteia. Din jurisprudență rezultă totuși că printre elementele de natură să intre în aprecierea gravității figurează, în afara împrejurărilor specifice cauzei, contextul acesteia și întinderea disuasivă a amenzilor, se numără și comportamentul întreprinderii în cauză, rolul avut de aceasta în instituirea practicii în discuție, profitul pe care l-ar fi putut obține din această practică, dimensiunea sa și valoarea mărfurilor în cauză, precum și riscul pe care încălcările de acest tip îl reprezintă pentru obiectivele Uniunii²⁴. Cuantumul amenzii trebuie să țină seama de asemenea, de elemente obiective precum conținutul și durata comportamentelor anticoncurențiale, numărul și intensitatea acestora, întinderea pieței afectate și atingerea adusă ordinii publice economice, ca și de cota de piață a întreprinderilor responsabile și de eventualele încălcări repetate.

Referitor la condiția ca folosirea în mod abuziv de către una sau mai multe întreprinderi a unei poziții dominante deținute pe *pieța internă sau pe o parte semnificativă a acesteia*²⁵ reținem că *pieța pertinentă sau pieța dominantă*, pentru Curtea de Justiție, sau *pieța în cauză*, pentru Comisie²⁶ reprezintă un segment al pieței globale având mai multe

²² Pct. 109. *Hotărârea Telefónica și Telefónica de España c. Comisiei*, EU:C:2014:2062, pct. 196, și *Hotărârea din 5 octombrie 2011, Transcatlab c. Comisiei*, T-39/06, Rep., EU:T:2011:562, pct. 189

²³ Pct. 110.

²⁴ Pct. 111. *Hotărârea din 14 octombrie 2010, Deutsche Telekom c. Comisiei*, C-280/08 P, Rep., EU:C:2010:603, pct. 273 și 274; *Hotărârea din 8 decembrie 2011, KME Germany și alții c. Comisiei*, C-272/09 P, Rep., EU:C:2011:810, pct. 96.

²⁵ În *Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 6 septembrie 2017 dată în cauza C-413/14 P*, având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, părțile fiind *Intel Corporation Inc.*, cu sediul în Wilmington (Statele Unite ale Americii), recurentă, contra *Comisiei Europene*, pârâtă în primă instanță, se precizează: ... normele de concurență ale Uniunii enunțate la articolele 101 și 102 TFUE urmăresc să includă comportamentele colective și unilaterale ale întreprinderilor care limitează concurența în cadrul pieței interne. Astfel, în timp ce articolul 101 TFUE interzice acordurile și practicile care au ca obiect sau ca efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței „în cadrul pieței interne”, articolul 102 TFUE interzice exploatarea abuzivă a unei poziții dominante „pe piața internă sau pe o parte semnificativă a acesteia”. Pct 42.

²⁶ Expresiile și le-au împrumutat reciproc, astfel că într-un dosar din 1978, Curtea precizează că: „trebuie să fie determinată mai întâi, de un punct de vedere geografic și de asemenea, material înainte de a cerceta în ce măsură trebuie să se țină cont de partea din piață deținută de o întreprindere aflată în poziție dominantă”. C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 554; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, București, 2010; B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2010; B.M.C.Predescu, *Conséquences de l'intégration européenne sur la théorie générale du conflit des lois*, în „The State and The Legal System – Institutional Contemporary Transformations”, Ed. Hamangiu, București 2006; B.M.C.Predescu, *Puterea executivă a Uniunii Europene în contextul reformei actuale*, în „Administrația publică în spațiul european - prezent și perspective”, Ed. Universitaria, Craiova, 2006; B.M.C.Predescu, *Ordine constituțională și comunitară armonizate din perspectiva Tratatului de la Lisabona*, Pandectele Române nr. 9/2007; C.Stanciu, R. Nițoiu, *Aspects regarding the Sources of the Transportation Law in the National and Community's Laws*, Rev. Șt. Juridice, 2009.

subpiețe. În dreptul concurenței, piața pertinentă este înainte de orice, locul de întâlnire între furnizorii de produse sau servicii, oferta și potențialii cumpărători, adică cererea, ceea ce înseamnă că un punct de întâlnire implică atât un loc geografic comun pentru ca oferta cu cererea să se poată întâlni, cât și concordanța între așteptările specifice cererilor clienților în materie de bunuri și servicii și oferta furnizorilor. „Piața pertinentă se determină prin combinarea pieței produselor sau serviciilor cu piața geografică” spune Curtea de Justiție, în hotărârea din 14 februarie 1978²⁷. Ea notează: „există o linie de delimitare a acestei piețe atât din punct de vedere al produsului, cât și din punct de vedere geografic” și, adaugă că posibilitățile de concurență, privite de art. 86 TCEE, trebuie să fie examinate în funcție de caracteristicile produsului în cauză și prin referire la o zonă geografică definită, în care este comercializat și unde condițiile concurenței sunt suficient de omogene pentru a aprecia jocul puterii economice a întreprinderii interesate.²⁸

Definirea pieței de produse²⁹ sau servicii se sprijină pe conceptul de „substituire”: astfel piața cuprinde produsele ce răspund unei cereri determinate, care sunt în mod riguros identice sau înlocuibile cu altele în scopul folosirii lor³⁰. După Curtea de Justiție, piața pertinentă este zona în care condițiile obiective de concurență la produsele sau serviciile în cauză trebuie să fie similare pentru toți operatorii economici: piața brutarilor este o piață limitată la cartierul unde locuiește consumatorul, căci e greu de imaginat un consumator care să traverseze o regiune, un departament, un mare oraș, pentru a cumpăra o baghetă. Dacă există un singur brutar în cartier el poate fi în poziție dominantă, pe piața pertinentă, limitată, de exemplu, la baghetele proaspete, piața produsului, și în cartierul respectiv, piața geografică. Într-un asemenea caz este evident că dreptul comunitar nu se aplică deoarece cartierul unui oraș nu constituie „o parte substanțială a pieței comune” (art. 86 TCEE), dar sunt și pe piețe geografice mondiale: piața avioanelor de cursă lungă, de exemplu³¹. În concluzie, „piața”, care într-adevăr, reprezintă mai mult un concept economic, decât juridic, nu este o noțiune abstractă; ea presupune o dimensiune teritorială, deja analizată, și una materială, care se referă la „produs” sau „servicii”. La acestea, doctrina adaugă și o dimensiune temporală, referindu-

²⁷ Cauza C-27/76, *United Brands c. Comisiei*, („Banane Chiquita”)

<http://ier.ro/sites/default/files/traduceri/61976J0027.pdf>. Pct. 10, 11 din hotărâre.

²⁸ A se vedea: P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreșan-Grigoriu și T. Ștefan, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 312; P. Corruble ș.a., *Droit européen des affaires*, Paris, 1998, p. 115; A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 192-194; V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Économica, Paris, 1992, p. 766. Rec. 207. A se vedea și: Rezumatul Deciziei Comisiei din 13 mai 2009 privind o procedură inițiată în temeiul articolului 82 din Tratatul CE și al articolului 54 din Acordul privind SEE (Cazul COMP/C-3/37.990 – Intel) (2009/C 227/07), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 227/13, 22.9.2009.

²⁹ În doctrină se subliniază că definirea pieței produselor nu este tocmai ușoară pentru că „lucruri care sunt din punct de vedere fizic diferite, pot fi în competiție (de ex. sistemul de încălzire domestică pe gaz sau motorină) în timp ce, lucruri care sunt asemănătoare din punct de vedere fizic nu sunt în competiție (de ex. anvelope pentru camioane și anvelope pentru autoturisme)”. A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 169.

³⁰ Tot din Hotărârea Curții din 14 februarie 1978 (*United Brands Company și United Brands Continentaal BV împotriva Comisiei Comunităților Europene Cauza C-27/76*, („Banane Chiquita”) referitor la piața produsului, la pct. 12 reținem: ... în ceea ce privește piața produsului, este necesar să se cerceteze în primul rând dacă, ... bananele fac parte integrantă din piața fructelor proaspete deoarece pentru consumatori sunt aproximativ substituibile cu alte varietăți de fructe proaspete precum mere, portocale, struguri, piersici, căpșuni etc., sau dacă piața relevantă este exclusiv piața bananelor, care include bananele de marcă și bananele fără etichetă și constituie o piață suficient de omogenă și diferită de cea a altor fructe proaspete.

³¹ A se vedea: B.M.C. Predescu, A.I. Dușcă, *Dreptul comunitar al afacerilor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 183; F. Mezzanotte, *Using Abuse of Collective Dominance in Article 102 TFEU to Fight Tacit Collusion: The Problem of Proof and Inferential Error*, World Competition 33, Kluwer Law International BV, The Netherlands, no. 1/2010, pp. 77–102; N. Petit, *Oligopolos, Collusion Tacite et Droit Communautaire de la Concurrence*, Brylant, Bruxelles, 2007, pp.140–144.

se la activitățile sezoniere³². În cât privește „produsul” piața se referă mai întâi, la produse „identice”³³, calificare ce s-a dovedit a fi nu tocmai facilă, și apoi, la produsele care pot fi înlocuite de către utilizatori sau consumatori. Comisia și Curtea au precizat că în toate cazurile, aprecierea „puterii de înlocuire” trebuie să se facă în concret și în același timp esențială este puterea practică³⁴, și nu teoretică, de înlocuire a produselor. „Jurisprudența autorităților comunitare furnizează în această privință exemple grăitoare. De exemplu, într-un dosar s-a pus în discuție interschimbarea între ambalajele metalice și ambalajele de sticlă. Comisia a refuzat această interschimbare, din cauza specificității de folosire a celor două tipuri de ambalaje și din cauza dificultăților de substituie efectivă și rapidă. În alt caz, era vorba de a aprecia, dacă banana are piața sa proprie și dacă ea nu poate fi înlocuită cu alte fructe proaspete; s-a constatat că datorită maturării sale anuale, acest fruct este unul privilegiat, care are propria sa piață”³⁵.

Referitor la *noțiunea de piață Tribunalul de primă instanță*³⁶ precizează: „în scopul analizării poziției eventual dominante, a unei întreprinderi pe o piață determinată, posibilitățile de exercitare a concurenței trebuie evaluate în cadrul pieței, care grupează ansamblul produselor sau al serviciilor care, în funcție de caracteristicile lor, sunt apte să satisfacă nevoi constante și sunt greu substituibile altor produse sau servicii. Mai mult, având în vedere că determinarea pieței relevante, servește la evaluarea faptului dacă, întreprinderea vizată are posibilitatea de a împiedica menținerea unei concurențe efective și de a avea un comportament într-o măsură apreciabilă independent, de cel al concurenților săi și de cel al furnizorilor de servicii, nu este posibilă limitarea, în acest scop, numai la analiza caracteristicilor obiective ale serviciilor în cauză, ci este de asemenea, necesar să se ia în considerare condițiile de concurență și structura cererii și a ofertei de pe piață. Atunci când un produs este susceptibil să fie utilizat în scopuri diverse și aceste diferite utilizări, răspund unor nevoi economice diferite și ele, trebuie admis că acest produs poate aparține, după caz, unor piețe diferite, care prezintă eventual, atât din punctul de vedere al structurii, cât și din punctul

³² Ex. piața fructelor exotice este mai mare în sezonul rece decât în cel cald, când există o ofertă consistentă de fructe din producția internă. A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 172. În acest sens este și Hotărârea Curții din 14 februarie 1978, *Cauza C-27/76*, în care se precizează: statisticile prezentate demonstrează că cheltuielile consumatorilor pentru cumpărarea de banane sunt la nivelul cel mai redus în perioada iunie – septembrie, când fructele proaspete autohtone sunt din abundență pe piață; potrivit aceluiași studii, se observă la sfârșitul anului o tendință de scădere cu ocazia „sezonului portocalelor”; perioadele de vârf ale sezonului când există din abundență alte fructe proaspete influențează, prin urmare, nu numai prețurile bananelor, ci și volumul vânzărilor acestora și, în consecință, volumul importurilor; în urma acestor constatări, reclamanta ajunge la concluzia că bananele și celelalte fructe proaspete constituie o singură piață și că în acest cadru trebuia examinată acțiunea UBC pentru aplicarea eventuală a articolului 86 din tratat. Pct. 14, 16-18.

³³ *ICI (Istituto Chimiterapica Italiana Sp. A) și CSC (Comercial salvanto) c. Zoja*, 16 martie 1974, dos. 6 și 7/1973, Rec., p. 223. Dificultatea a constat atât în faptul că anumite substanțe chimice neidentice pot răspunde aceluiași scopuri, cât și în faptul că în speță CSC se afla într-o situație de monopol.

³⁴ S-a observat din nou, că se disting subpiețe: cazul alamei pentru orchestra în stil britanic, *BBI – Booscy et Haawkes*, 29 iulie 1987: JOCE, L. 286, 9 oct. 1987 sau diferitele piețe de apă plată, Decis. 7 dec. 1988, JOCE, L. 33, 4 februarie 1989. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 556.

³⁵ Hotărârea Curții din 14 februarie 1978 (*United Brands Company și United Brands Continentaal BV împotriva Comisiei Comunităților Europene Cauza C-27/76*, („Banane Chiquita”) reținem: acest nivel redus de substituibilitate este determinat de caracteristicile specifice ale bananei și de toți factorii care influențează alegerea consumatorului; aspect, gustul, consistența moale, lipsa semințelor, manevrarea ușoară și nivelul constant de producție permit bananei să îndeplinească nevoile constante ale unei categorii importante a populației alcătuite din copii, persoane în vârstă și bolnavi; ... rezultă că piața bananelor constituie o piață suficient de diferită de cea a altor fructe proaspete. Pct. 30, 31, 35. În alte cazuri a trebuit să se țină cont de aprecierea – foarte selectivă – a utilizatorilor profesioniști: cum este cazul piețelor de schimb pentru mașini sau al alamei pentru orchestra în stil britanic. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 557.

³⁶ *Cauza T-340/03 France Telecom SA c. Comisiei, Hotărârea TPI*, 30 ianuarie 2007, pct. 78-82.

de vedere al condițiilor de concurență, caracteristici diferite. Noțiunea de piață relevantă, implică, într-adevăr faptul că o concurență efectivă poate să existe între produsele care fac parte din această piață, ceea ce presupune un grad suficient de substituibilitate, în vederea aceleiași utilizări, între toate produsele care fac parte din aceeași piață³⁷.

Poziția dominantă primește, de asemenea, un înțeles specific³⁸. În virtutea regulilor Uniunii Europene în materie de concurență, astfel cum a fost interpretată de jurisprudență, o poziție dominantă este o situație ce furnizează unei întreprinderi sau unui grup de întreprinderi, în virtutea teoriei poziției dominante colective, posibilitatea unui comportament independent, într-o măsură apreciabilă față de concurenți și în final, față de consumatori. În afacerea *Hoffman - La Roche*,³⁹ Curtea a precizat că poziția dominantă, nu exclude o anumită concurență, dar că întreprinderea care beneficiază de această poziție este în măsură să decidă sau să influențeze, de o manieră semnificativă, condițiile în care concurența se desfășoară și în toate cazurile să se comporte fără să trebuiască să țină cont de această concurență, și fără ca această atitudine să-i aducă prejudicii. Conform Comunicării Comisiei din 9 decembrie 1997⁴⁰, acest lucru se produce când o întreprindere sau un grup de întreprinderi asigură o parte importantă a ofertei pe o piață determinată, cu condiția să existe și alți factori, ca de exemplu, o slabă capacitate de reacție a clienților sau relația dintre părțile deținute pe piață ale întreprinderilor în cauză și ale concurenților lor, în special aceia dintre cei mai apropiați, avansul tehnologic al unor întreprinderi față de concurenții lor, existența unei rețele dezvoltate

³⁷ Aceste concluzii sunt menținute și în alte hotărâri, astfel în *Hotărârea Tribunalului I (Camera a cincea) din 9 septembrie 2009* se precizează: „întrucât definiția pieței relevante în sensul dreptului comunitar al concurenței implică aprecieri economice complexe din partea Comisiei, ea poate face obiectul numai al unui control restrâns al instanței comunitare. În această privință, acesteia îi revine obligația să verifice dacă aprecierea Comisiei s-a întemeiat pe elemente de probă care sunt exacte, fiabile și coerente, care constituie ansamblul datelor relevante, care trebuie luate în considerare pentru a aprecia o situație complexă și care sunt de natură să susțină concluziile care sunt deduse de aici. În scopul analizării poziției, eventual dominante, a unei întreprinderi pe o piață sectorială determinată, posibilitățile de exercitare a concurenței trebuie evaluate, în cadrul pieței care grupează ansamblul produselor sau al serviciilor care, în funcție de caracteristicile lor, sunt apte să satisfacă nevoi constante și sunt greu de substituit cu alte produse sau servicii. Mai mult, având în vedere că determinarea pieței relevante servește la evaluarea aspectului dacă întreprinderea vizată are posibilitatea de a împiedica menținerea unei concurențe efective și de a avea un comportament într-o măsură apreciabilă independent de cel al concurenților și al clienților săi, nu este posibilă limitarea, în acest scop, numai la analiza caracteristicilor obiective ale produselor sau serviciilor în cauză, ci este de asemenea necesar să se ia în considerare condițiile de concurență și structura cererii și a ofertei de pe piață”. *Cauza T-301/04, Clearstream Banking AG, cu sediul în Frankfurt am Main (Germania), Clearstream International SA, cu sediul în Luxemburg, reclamante, împotriva Comisiei*. A se vedea și: *Hotărârea Curții (Camera a cincea) din 10 iulie 2014 dată în cauza C-295/12 P*, având ca obiect un recurs formulat în temeiul art. 56 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, părți fiind: *Telefónica SA, Telefónica de España SAU*, recurente, celelalte părți din procedură fiind: *Comisia Europeană, pârâtă în primă instanță, France Telecom España SA, Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios, European Competitive Telecommunications Association*, interveniente în primă instanță.

³⁸ A se vedea: C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Cheltenham, 2006; J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975; T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008; W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy*, ed. a XII-a, Ed. South-Western Cengage Learning, Mason (SUA), 2010; J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009.

³⁹ *Cauza C-35/76, Hoffman - La Roche, Hotărârea Curții din 13 februarie 1979*, Rec., p. 462.

⁴⁰ Comunicarea Comisiei privind definirea pieței relevante în sensul dreptului comunitar al concurenței (97/C 372/03), JOCE, C 372/5, 9 decembrie 1997. A se vedea și: Comunicarea Comisiei – Orientări privind prioritățile Comisiei în aplicarea art. 82 din Tratatul CE la practicile de excludere abuzivă ale întreprinderilor dominante (2009/C 45/02).

<http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:045:0007:0020:RO:PDF>

de vânzări și absența concurenței potențiale, integrarea verticală a unei întreprinderi, o rețea comercială perfecționată, reputația unei mărci, apartenența la grupuri de întreprinderi ce operează în întreaga Europă sau lume cu avantaje asupra concurenților, constând în rolul preponderent al grupurilor în materie de investiții și cercetare și speciala întindere a volumului mărfurilor⁴¹. Este firesc să existe mai multe criterii, nu numai cota de piață, pentru determinarea poziției dominante pentru că este adevărat că o cotă de peste 60% apare ca o dovadă suficientă a unei poziții dominante, dar chiar și un procent mai mic, poate să fie relevant, dacă există o diferență semnificativă, față de partea din piața principalilor concurenți⁴². Dimpotrivă, o întreprindere care deține 25% din piață, poate avea o poziție dominantă, cu condiția ca restul pieței să fie ocupat de multe întreprinderi mai mici, care nu reprezintă pentru ea o amenințare⁴³. În același timp, trebuie să se stabilească barierele, la intrarea pe piață a concurenților, pentru că existența unor bariere de intrare greu de trecut creează, în mod cert, un avantaj competitorului deja existent pe piață, care se comportă fără teamă de a pierde clientela⁴⁴. Barierele la intrarea pe piață, sunt obstacolele pe care întreprinderile le au de depășit la intrarea pe o piață și sunt de naturi diferite: financiare (ex. costurile de intrare ce includ investițiile inițiale, publicitatea, etc.), administrative (ex. obținerea de autorizații), taxe vamale, accesul la resurse, etc.⁴⁵. Autoritățile comunitare subliniază totodată, că independența de comportament, altă condiție a poziției dominante, a unei întreprinderi poate fi determinată de performanțele tehnice, industriale sau comerciale ale întreprinderii, de structura concurenței asupra pieței, sau fidelitatea consumatorilor⁴⁶.

În plus, într-o hotărâre, se apreciază că: „o poziție dominantă există atunci când întreprinderea în cauză se află într-o situație de putere economică ce îi permite să împiedice menținerea unei concurențe efective pe piața relevantă, dându-i posibilitatea de a avea un comportament în mare măsură independent față de concurenții săi, de clienții săi și, în sfârșit de consumatori, iar Comisia nu este nevoită să demonstreze excluderea de pe piață, nici chiar într-un termen mai îndepărtat, a concurenților unei întreprinderi. Existența unei concurențe, chiar active, pe o anumită piață, nu exclude existența unei poziții dominante pe aceeași piață,

⁴¹ *Cauza United Brands; Cauza C-85/76, Hoffman La Roche; Cauza C-68/77 și 78/1989 SIV c. Comisiei, hotărârea Curții din 10 martie 1992*, citate de O. Manolache, *Regimul juridic al concurenței în dreptul comunitar*, Ed. All, București, 1997, p. 141. A se vedea și: R. Biebr, B. Kahil-Wolff, L. Muller, *Cours général de droit communautaire*, Dordrecht, Nijhoff, Recueil des cours de l'Académie de Droit européen, vol. 3, livre 1, 1992; J. Boulouis, R.-M. Chevallier, *Grands arrêts de la Cour de justice des Communautés Européennes, Caractères généraux du droit communautaire, droit institutionnel, contrôle juridictionnel*, Paris, Dalloz, t. 1, 1994, 6e éd., t. 2, 1991, 3e éd.

⁴² Nu s-a admis existența unei poziții dominante în afara unor întreprinderi excepționale, în cazul în care se deține între 5 și 10% dintr-o piață din domeniul produselor de înaltă tehnicitate care, totuși apar majorității consumatorilor ca ușor de substituit. *Cauza C-26/76, Metre SB Grossmarkete Gmbh*, citată de O. Manolache, *op. cit.*, p. 139.

⁴³ *Idem*; G. Isaac, *Droit communautaire général*, Paris, Masson, 1998.

⁴⁴ A se vedea: E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 179; M. Fallon, *Droit matériel général des Communautés Européennes*, Louvain la Neuve, Bruylant Academia, 1997; J.-Cl. Gautron, *Droit européen*, Paris, Dalloz, 8e éd., 1997; J.-P. Jacqué, *Cours général de droit communautaire*, dans *Academy of European Law, Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I, livre 1, p. 237.

⁴⁵ *Idem*.

⁴⁶ C. Gavalda și G. Parleani chiar fac portretul tip al unei întreprinderi aflată în poziție dominantă: o putere economică, un dinamism tehnic, industrial sau comercial, concurenți slabi sau incapabili de a i se substitui în fața clientelei – *op. cit.*, p. 559. Sau altfel zis, întreprinderea în poziție dominantă este o întreprindere care beneficiază „de autonomie de strategie de piață”. A se vedea și: D. Geradin et al., *The Concept of Dominance*, in *GCLC Research Paper on Article 82 EC*, ed. R. Hahn, Brussels: College of Europe, 2005, pp.35–36; W.J. Kolasky, *Coordinated Effects in Merger Review: from Dead Frenchmen to Beautiful Minds and Mavericks*, US Department of Justice, Washington DC, 24 Apr. 2002.

respectiv poziția fiind caracterizată în mod predominant, prin capacitatea de a se comporta fără a fi necesar să țină cont, în strategia sa de piață, de această concurență. Așadar, eventuala existență a unei concurențe pe piață este un factor relevant, dar ea nu reprezintă, în sine, un factor decisiv în această privință⁴⁷. Tot asemenea, Tribunalul apreciază⁴⁸ că: „deși constatarea existenței unei poziții dominante nu presupune în sine, nicio critică în privința întreprinderii în cauză, independent de cauzele unei asemenea poziții, aceasta are responsabilitatea specială de a nu aduce atingere prin comportamentul său, unei concurențe efective și nedeterminate pe piața comună. De asemenea, deși existența unei poziții dominante nu privează o întreprindere care se află în această poziție de dreptul de a-și prezerva propriile interese comerciale, atunci când acestea sunt amenințate, și deși această întreprindere are posibilitatea, într-o măsură rezonabilă, să îndeplinească actele pe care le consideră adecvate în vederea protejării intereselor sale, asemenea comportamente nu pot fi însă admise atunci când au ca obiect consolidarea acestei poziții dominante și exercitarea sa abuzivă. Astfel, din natura obligațiilor impuse de art. 82 TCE rezultă că, în împrejurări specifice, întreprinderile în poziție dominantă pot fi private de dreptul de a adopta comportamente sau de a îndeplini acte, care nu sunt abuzive în sine și care nici nu ar fi condamnabile dacă ar fi adoptate sau îndeplinite de întreprinderi nedominante. În această privință, constituie un comportament abuziv, acțiunea unei întreprinderi în poziție dominantă pe piața furnizării de servicii de compensare și decontare primare, pentru titlurile de valoare emise în conformitate cu legea germană, de a amâna accesul direct al unei alte întreprinderi la sistemul informatic necesar pentru respectivele servicii”⁴⁹.

După o interdicție de principiu a *exploatării abuzive a unei poziții dominante pe piața internă*, art. 102 TFUE enumeră, nelimitativ, patru cazuri de astfel de abuz. O primă idee care rezultă din art. 102 TFUE, este aceea că articolul condamnă nu atât poziția dominantă, existența sau dobândirea unei poziții dominante, în sine, ci exercitarea abuzivă a unei astfel de poziții. În lipsa unei definiții legale a „abuzului de poziție dominantă”, Curtea de Justiție a definit conceptul de abuz ca fiind unul obiectiv, legat de comportamentul unui întreprinzător într-o poziție dominantă, care influențează starea pieței prin diminuarea concurenței. Abuzul de poziție dominantă presupune deopotrivă, comportamentul opresiv asupra furnizorilor, clienților și consumatorilor, cât și atitudinea unor concurenți actuali sau potențiali ce urmăresc să protejeze și să întărească poziția dominantă⁵⁰. Dintre cazurile prevăzute de art. 102 TFUE, pe primul plan, se află impunerea, directă sau indirectă, a unor prețuri de cumpărare sau de vânzare, a unor condiții de tranzacție inechitabile, poate și pentru că reprezintă tipul (tiparul) abuzului. În categoria „prețuri inechitabile” intră atât prețurile excesive care, impuse fiind, aduc prejudicii consumatorilor, ce se află în situația de a nu găsi alternative, cât și prețurile

⁴⁷ R. Goldman, J.Lyon – Caen, *Droit commercial européen*, 4e éd., Dalloz, Paris, 1983, p. 327. *Cauza T-340/03 France Telecom SA c. Comisiei, hotărârea TPJ din 30 ianuarie 2003*, pct. 99-107.

⁴⁸ *Cauza T-301/04, Clearstream Banking AG*, cu sediul în Frankfurt am Main (Germania), *Clearstream International SA*, cu sediul în Luxemburg (Luxemburg), reclamante, împotriva *Comisiei*.

⁴⁹ A se vedea și: *Hotărârea Tribunalului (camera a opta) din 17 decembrie 2015, dată în cauza T-486/11, Orange Polska SA c. Comisiei Europene; Hotărârea Curții (Camera a doua) din 6 octombrie 2015, dată în cauza C-23/14, Post Danmark A/S c. Konkurrenceradet Danemarca*.

⁵⁰ A se vedea: M. Cini, L. McGovan, *Competition Policy in the European Union*, Palgrave MacMillan, New York, 1998; Gh. Ciobanu, (coord.), *Microeconomie*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2010; D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins, *European Union Law: text and materials*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006; E.H. Chamberlin, *The Theory of Monopolistic Competition*, Harvard University Press, Cambridge, 1933.

discriminatorii⁵¹. Astfel, un abuz poate îmbrăca forma prețurilor excesiv de mari⁵², caz în care trebuie văzut dacă diferența, dintre costurile de producție necesare și prețul de vânzare, este excesivă, a prețurilor excesiv de mici, sau a prețurilor de ruinare, adică prețuri mai mici, decât chiar prețurile de producție, care au drept scop eliminarea concurenților mai slabi economic⁵³. Limitarea producției, a piețelor de desfacere, a dezvoltării tehnice în dauna consumatorilor reprezintă cazuri de abuz, pe care o întreprindere, în poziție dominantă le poate realiza, cazuri incriminate de art. 102 lit. b) TFUE. Acest text a permis sancționarea, de exemplu, a refuzului de furnizare a informațiilor tehnice necesare activității utilizatorilor și concurenților⁵⁴. Aplicarea unor condiții inegale la prestații echivalente față de partenerii comerciali, creându-le astfel un dezavantaj concurențial este cazul c) al art. 82 TCE și reprezintă o altă manifestare obișnuită a unei poziții dominante. Cazurile sunt abundente și dintre acestea se poate cita practica prețurilor sau a rabaturilor discriminatorii sau sistemul de remize zise „de fidelitate” (în acest sens afacerea Michelin⁵⁵ reprezintă un exemplu elocvent. Această societate dominantă pe piața pneurilor – 69% din piață – avea o forță determinată și de alți factori, printre care faptul că ea oferea o gamă largă de produse. Dar, în același timp, ea realiza asupra revânzătorilor de pneuri o influență preponderentă în sensul că, pe de o parte, fixa pentru revânzătorii un „obiectiv de vânzare, astfel încât vânzările totale să se mențină sau să crească”, iar, pe de altă parte, ea practica o politică de „reduceri selective”. Aceasta a avut ca rezultat, faptul că revânzătorii s-au întrecut în vânzări – în dorința obținerii reducerilor – iar societatea a abuzat de această discriminare)⁵⁶. Condiționarea încheierii contractelor de acceptarea de

⁵¹ Hotărârea din 11 decembrie 2008, *Kanal 5 et TV 4*, C-52/07, EU:C:2008:703, pct. 28; Hotărârea din 14 februarie 1978, *United Brands și United Brands Continental/Comisia*, C-27/76, pct. 252; Hotărârile din 13 iulie 1989, *Tournier*, 395/87, pct. 38, și *Lucazeau și alții*, 110/88, 241/88 și 242/88, pct. 25.

⁵² În Hotărârea Curții (*Camera a doua*) din 14 septembrie 2017, dată în cauza C-177/16, având ca obiect o cerere de decizie preliminară (formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Augstākā tiesa Administratīvo lietu departaments - Curtea Supremă, Departamentul pentru cauze administrative, Letonia-, în procedura Autortiesību un komunikāšanās konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība împotriva Konkurences padome), care privește interpretarea articolului 102 al doilea paragraf litera (a) TFUE, referitor la practicarea unui preț excesiv ca formă de abuz de poziție dominantă se precizează: ... exploatarea abuzivă a unei poziții dominante în sensul articolului menționat ar putea consta în practicarea unui preț excesiv, fără raport rezonabil cu valoarea economică a prestației furnizate (pct.35). În această privință, trebuie să se aprecieze dacă există o disproporție excesivă între costul efectiv suportat și prețul efectiv solicitat și, în cazul unui răspuns afirmativ, să se examineze dacă este vorba despre impunerea unui preț inechitabil, fie la nivel absolut, fie prin comparație cu produsele concurente (pct. 36). Potrivit jurisprudenței Curții, o metodă întemeiată pe o comparație a prețurilor aplicate în statul membru în cauză cu cele aplicate în alte state membre trebuie considerată valabilă. Astfel, în cazul în care o întreprindere în poziție dominantă impune tarife pentru serviciile pe care le prestează, care sunt semnificativ mai ridicate decât cele practicate în celelalte state membre, și în cazul în care compararea nivelurilor tarifelor a fost efectuată pe o bază omogenă, această diferență trebuie să fie considerată un indiciu al unui abuz de poziție dominantă (pct. 38).

⁵³ În legătură cu prețurile de ruinare s-a afirmat chiar că „de reducerile de preț pe termen scurt, consumatorii vor beneficia, dar riscă să se găsească la cheremul unui întreprinzător dominant după ce acesta a câștigat o mare parte a pieței”. E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 179. T. G. Krattenmaker, S. C. Salop, *Anticompetitive Exclusion: Raising Rivals Costs to Achieve Power over Price*, Yale Law Journal 96/1986, p.209 - 214; S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Cost-Raising Strategies*, The Journal of Industrial Economics, no. 1/1987, p. 23; S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Raising Rivals' Costs*, The American Economic Review, no. 2/1983.

⁵⁴ Este cazul IBM. A se vedea și: Hotărârea Tribunalului (Marea Cameră) din 17 septembrie 2007, dată în cauza T-201/04, *Microsoft Corp c. Comisiei Comunităților Europene*. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 562; P. Craig, G. de Búrca, *EC Law Text, cases & materials*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1998; P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 320.

⁵⁵ Cauza C-322/81 *Nederlandsche Banden Industrie Michelin c. Comisiei*, Hotărârea Curții de Justiție din 9 noiembrie 1983, Rec., p. 3461.

⁵⁶ A se vedea: C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 563; S. Deleanu, *Drept comunitar al afacerilor*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2002; J. Miller, R.Pautler, *Predation: The Changing View in Economics and the Law*, Journal of Law

către parteneri a unor prestații suplimentare, care, prin natura lor sau conform uzanțelor comerciale, nu au nicio legătură cu obiectul acestor contracte, este cazul prevăzut de art. 102 lit. d) TFUE și reprezintă un alt exemplu de abuz de poziție dominantă, abuzul constând în aceea că un contract este încheiat cu condiția, subordonat îndeplinirii, de către partener a unor prestații fără legătură cu obiectul contractului⁵⁷. Față de textul art. 102 TFUE, trebuie precizat că există o serie de practici, care nu intră în categoria exercițiului de abuz al unei poziții dominante și există alte practici, care fiind socotite abuzive, au fost sancționate. În prima categorie intră „faptul unei asociații cooperative de vânzări, care, deținând o poziție dominantă și-a modificat statutele, în sensul interzicerii participării membrilor ei, la alte forme de cooperare organizate, care sunt în concurență directă cu ea, în măsura în care prevederea respectivă este limitată la ceea ce este necesar spre a se garanta funcționarea corespunzătoare a cooperativei și menținerea puterii ei contractuale în relație cu producătorii”⁵⁸. Din categoria a doua de cazuri, neavute în vedere, de redactorii Tratatului, dar care sunt considerate cazuri de exploatare abuzive fac parte „clauzele de aliniere” (numite și *clauze engleze*). Aceste clauze constau în aceea că, dacă un client obține de la alți producători, oferte de preț mai favorabile, el poate cere întreprinderii aflate în poziție dominantă, să-și alinieze prețurile la aceste oferte. Dacă întreprinderea nu dă curs acestei cereri, clientul este autorizat să se aprovizioneze de la producătorii în cauză, fără însă să piardă beneficiul rabatului de fidelitate. Departe de a face să joace concurența în profitul cumpărătorului, clauza engleză prin natura sa, nu face decât, să pună la dispoziția producătorului elementele informative asupra situației de pe piață, mai ales asupra posibilităților și inițiativelor concurenților, care sunt în mod particular prețioase pentru determinarea conduitei și a strategiei de piață⁵⁹. Toate aceste cazuri, creație a jurisprudenței, au stat la baza teoriei conform căreia abuzul nu poartă asupra schimburilor comerciale pe piață, ci asupra „structurii pieței”⁶⁰.

Într-o hotărâre⁶¹ Tribunalul afirmă: „Interdicția expresă a discriminării prevăzută la art. 82 al doilea paragraf lit.(c) TCE face parte din regimul care asigură, conform art. 3 alin. (1) lit. g) TCE, că nu este denaturată concurența pe piața internă. Comportamentul comercial al întreprinderii în poziție dominantă nu trebuie să denatureze concurența pe o piață situată în

& Economics 28/1985, pp. 495 - 500; W. J. Baumol, J. A. Ordover, *The Use of Antitrust to Subvert Competition*, Journal of Law & Economics 28/1985, p. 247.

⁵⁷ „Exemplu: achiziționarea unui frigider legată de obligația de a cumpăra lunar pachete cu mâncare congelată; cumpărarea unui sistem de fotocopiere legată de obligația de a asigura service-ul timp de 5 ani; chiar și includerea unei mese în prețul biletului de avion a fost analizată ca exemplu de constrângere sancționat de uzanța comercială”. A se vedea: L. Lazăr, *Considerations on the Role of EU's Competition Policy in Achieving the Objectives of the Strategy Europe 2020*, în Curentul Juridic no. 3/2010; L. Lazăr, *Reformarea dreptului comunitar al concurenței – încercare de a asigura convergența între instrumentele de politică concurențială ale Comisiei Europene (I-II)*, în RRDA nr. 5 și 6/2009.

⁵⁸ C. 250/90, Gottrup-Klim Grovvareforening, 15 decembrie 1994, citat de O. Manolache, *Regimul juridic al concurenței...*, p. 142

⁵⁹ A se vedea: C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, pp. 563-564; D. Harbord, T. Hoehn, *Barriers to Entry and Exit in European Competition Policy*, International Review of Law and Economics, nr. 14, 1994; I. Lazăr, *Dreptul Uniunii Europene în domeniul concurenței*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 235-303; I. Lazăr, *Noțiuni relevante în dreptul European al concurenței*, în Pandectele Române, nr. 4/2014I. Lazăr, L. Lazăr, *Abuzul de poziție dominantă în dreptul european al concurenței*, în Revista Universul Juridic, nr. 10, 12/2015.

⁶⁰ A se vedea: A. Dachin, „Orientări în politica industrială – de la teorie la practică în UE”, publicat în *Economia teoretică și aplicată*, nr. 10/2006; D.I. Van Bael, *Competition Law of the European Communities*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2005.

⁶¹ *Hotărârea Tribunalului (Camera a cincea) 9 septembrie 2009*, în cauza T-301/04, Clearstream Banking AG, cu sediul în Frankfurt am Main (Germania), Clearstream International SA, cu sediul în Luxemburg (Luxemburg), împotriva Comisiei.

amonte sau în aval, cu alte cuvinte concurența între furnizori sau între clienți, ai acestei întreprinderi. Cocontractanții întreprinderii menționate nu trebuie să fie favorizați sau defavorizați, în raporturile de concurență dintre ei. În consecință, pentru ca toate condițiile de aplicare a art. 82 al doilea paragraf lit.(c) TCE să fie întrunite, este necesar să se constate, nu numai faptul că întreprinderea în poziție dominantă pe o piață are un comportament discriminatoriu, ci și că respectivul comportament urmărește să denatureze acest raport concurențial, cu alte cuvinte, să aducă atingere poziției concurențiale a unora dintre partenerii comerciali ai acestei întreprinderi în raport cu alții”. Întreaga jurisprudență a avut ca pivot central, constatarea, deseori subliniată, că întreprinderile în poziție dominantă, au o responsabilitate particulară pe piață, care comportă obligația de a se abține de la toate comportamentele de natură să afecteze piața. Dacă, în regulă generală, abuzul se situează pe aceeași piață, ca și poziția dominantă, art. 81 TCE se aplică și comportamentelor abuzive comise pe o altă piață, decât cea în care întreprinderea deține o poziție dominantă⁶².

Referitor la condiția ca exploatarea abuzivă să afecteze comerțul dintre statele membre trebuie să precizăm că similitudinea dintre cele două texte care incriminează practicile anticoncurențiale, art. 101 și 102 TFUE, ne determină să tragem concluzii asemănătoare și anume: ca și în cazul acordurilor interzise, se cere pentru aprecierea abuzului de poziție dominantă, posibilitatea, chiar neurmată de concretizări, a afectării comerțului dintre statele membre; și într-un caz și în celălalt, dreptul Uniunii Europene în materie de concurență se va aplica indiferent de locul situării întreprinderilor, care am observat că poate fi în SEE sau în afara acestuia, dar poate să afecteze comerțul dintre statele membre; afectarea comerțului poate fi, în ambele cazuri, atât directă, cât și indirectă. Beneficiarii pot fi afectați indirect, prin alterarea structurii concurențiale efective; astfel dacă deținătorul unei poziții dominante, stabilit în piața internă, tinde prin exploatarea abuzivă a acesteia, să elimine un concurent stabilit în aceeași piață, este indiferent de a se cunoaște dacă acest comportament privește activitățile de export ale sale, sau activitățile în piața internă propriu-zisă, de vreme ce este de observat că, această eliminare va avea repercusiuni constante asupra structurii concurenței în piața comună⁶³; cele două interdicții trebuie aplicate în baza „principiilor” care deschid tratatele bază și în special este vorba de art. 3 din TUE⁶⁴. În acest sens este și o hotărâre din 2007, în care Curtea de Justiție reamintește că: „interpretarea și aplicarea

⁶² J. Boulouis, R.-M. Chevallier, *Grands arrêts de la Cour de justice des Communautés Européennes, Caractères généraux du droit communautaire, droit institutionnel, contrôle juridictionnel*, Paris, Dalloz, t. 1, 1994, 6e éd., t. 2, 1991, 3e éd.

⁶³ B. Goldman, A. Lyon, *Droit commercial européen*, Dalloz, Paris, 1983, pp. 596-605; M. Luțaș, *Integrare economică europeană*, Ed. Economică, 1999; A. Jones, B. Sufrin, *EC Competition Law. Text, cases & materials*, ed. a III-a, Ed. Oxford University Press New York, 2007; F. E. Mezzanotte, *Direct versus Indirect Proof of the Airtours Criterion in Impala*, World Competition, no. 31/2008, pp. 523-540; J. Temple Lang, *Oligopolies and Joint Dominance in Community Antitrust Law*, in *International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law 2001*, ed. B. Hawk, New York: Juris Publishing, 2002, p.269.

⁶⁴ Art. 3 TUE (ex-art. 2 TUE) din Titlul I (Dispoziții comune): (1) Uniunea urmărește să promoveze pacea, valorile sale și bunăstarea popoarelor sale. (2) Uniunea oferă cetățenilor săi un spațiu de libertate, securitate și justiție, fără frontiere interne, în interiorul căruia este asigurată libera circulație a persoanelor, în corelare cu măsuri adecvate privind controlul la frontierele externe, dreptul de azil, imigrarea, precum și prevenirea criminalității și combaterea acestui fenomen. (3) Uniunea instituie o piață internă. Aceasta acționează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, întemeiată pe o creștere economică echilibrată și pe stabilitatea prețurilor, pe o economie socială de piață cu grad ridicat de competitivitate, care tinde spre ocuparea deplină a forței de muncă și spre progres social, precum și pe un nivel înalt de protecție și de îmbunătățire a calității mediului. Aceasta promovează progresul științific și tehnic. Uniunea combate excluziunea socială și discriminările și promovează justiția și protecția sociale, egalitatea între femei și bărbați, solidaritatea între generații și protecția drepturilor copilului. Aceasta promovează coeziunea economică, socială și teritorială, precum și solidaritatea între statele membre.

condiției referitoare la efectele asupra comerțului dintre statele membre, prevăzute la art. 81-82 TCE, trebuie să aibă ca punct de pornire finalitatea acestei condiții, care este aceea de a determina, în materia reglementării concurenței, domeniul dreptului comunitar în raport cu cel al statelor membre. Astfel, aparține domeniului dreptului comunitar, orice înțelegere și orice practică susceptibilă să afecteze libertatea comerțului dintre statele membre, într-un sens care ar putea aduce atingere realizării obiectivelor pieței unice dintre statele membre, în special prin separarea piețelor naționale sau prin modificarea structurii concurenței în cadrul pieței comune”⁶⁵. Pentru a fi susceptibilă să afecteze comerțul dintre statele membre, o decizie, un acord sau o practică trebuie, pe baza unui ansamblu de elemente de fapt și de drept, să permită să se considere, cu un grad de probabilitate suficient, că poate exercita o influență directă sau indirectă, actuală sau potențială asupra schimburilor comerciale dintre statele membre, iar aceasta într-un asemenea mod încât să creeze temerea că poate constitui un obstacol pentru realizarea unei piețe unice între statele membre; este necesar, în plus, ca această influență să nu fie neesențială. În această privință, o împărțire a piețelor naționale în cadrul Comunității este susceptibilă să afecteze în mod semnificativ schimburile comerciale dintre statele membre”.

În concluzie, față de cele mai sus precizate, trebuie să reținem că art. 102 se adaugă art. 101 T.F.U.E. în realizarea aceluși scop, anume garantarea concurenței funcționale pe piața internă, prin interzicerea practicii anticoncurențiale a unei întreprinderi aflate în poziție dominantă de a abuza de această poziție. Fiind situate în aceeași secțiune (1. Reguli aplicabile întreprinderilor), capitol (1. Regulile de concurență), titlu (VII. Norme comune privind concurența, impozitarea și armonizarea legislativă), Parte (a treia. Politicile și acțiunile interne ale Uniunii) din T.F.U.E., cele două texte/situații au mai multe elemente comune/similare, anume: noțiunile de ”întreprindere”, piață relevantă au identic conținut în cele două cazuri. Tot asemenea, ambele dispoziții devin incidente doar în cazul în care comerțul dintre statele membre este afectat într-o măsură semnificativă și dacă concurența este împiedicată, restrânsă, denaturată într-un mod apreciabil. Condițiile se analizează după aceleași criterii, și cazurile oferite exemplificativ de către T.F.U.E. sunt, cu diferențele inerente, aceleași. După cum am văzut, de-a lungul timpului, la definirea, precizarea noțiunilor utilizate de cele două articole, Curtea de Justiție a Uniunii Europene și-a adus o contribuție deosebită.

BIBLIOGRAPHY

- C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Cheltenham, 2006;
- J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975;
- B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatul Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2010;
- T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008;
- W. J. Baumol, J. A. Ordover, *The Use of Antitrust to Subvert Competition*, *Journal of Law & Economics*, nr.28/1985;
- W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy*, ed. a XII-a, Ed. South-Western Cengage Learning, Mason (SUA), 2010;
- J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009;

⁶⁵ Cauza C-407/04 *Dalmine SpA c. Comisiei*, hotărârea Curții din 25 ianuarie 2007, pct. 89-91.

- S. Bishop, M. Walker, *The Economics of EC Competition Law*, Sweet & Maxwell, Second Edition, 2002;
- M. Canoy, P. Rey, E. van Damme, *Dominance and Monopolization*, TILEC Discussion Paper DP 2004-022, Tilburg University;
- D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins, *European Union Law: text and materials*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006;
- E.H. Chamberlin, *The Theory of Monopolistic Competition*, Harvard University Press, Cambridge, 1933;
- M. Cini, L. McGovan, *Competition Policy in the European Union*, Palgrave MacMillan, New York, 1998;
- Gh. Ciobanu, (coord.), *Microeconomie*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2010;
- P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreșan-Grigoriu și T. Ștefan, Ed. Hamangiu, București, 2009;
- V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992;
- P. Corruble ș.a., *Droit européen des affaires*, Paris, 1998;
- A. Dachin, „Orientări în politica industrială – de la teorie la practică în UE”, publicat în *Economia teoretică și aplicată*, nr. 10/2006;
- A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995;
- S. Deleanu, *Dreptul comunitar al afacerilor și dreptul consumației: interferențe și delimitări*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Studia Jurisprudentia;
- A.I. Dușcă, D. Dănișor, *Dicționar de dreptul Uniunii Europene*, Ed. Simbol, Craiova, 2019;
- M. Fallon, *Droit matériel général des Communautés Européennes*, Louvain la Neuve, Bruylant Academia, 1997; J.-Cl. Gautron, *Droit européen*, Paris, Dalloz, 8e éd., 1997;
- J. Faull, A. Nikpay, *The EC Law of Competition*, Oxford University Press, 1999;
- J. Faull, A. Nikpay, *The EC Law of Competition*, 2nd edn, Oxford, Oxford University Press, 2007;
- P. Freeman, *Market Investigations and Oligopolistic Markets*, in Annual Proceedings – Fordham Corporate Law Institute, ed. B. Hawk Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2008;
- A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009)*, Ed. Universul Juridic, București, 2010;
- Ch. Gavaldà, G. Parleani, *Droit des affaires de l'Union européenne*, 6e éd, Paris, Juris Classeur, 2010;
- G. D. Gărăiman, D. Dănișor, O. Ghiță, R. Răducanu, M. Soreată, D. D. Gărăiman, *Mic dicționar de termeni juridici în spațiul european*, Ed. Universitaria, Craiova, 2008;
- R. Gibbons, *What the Folk Theorem Doesn't Tell Us*, Industrial and Corporate Change 15, no. 2/2006;
- B. Goldman, A. Lyon, *Droit commercial européen*, Dalloz, Paris, 1983;
- G. Gornig, I.E. Rusu, *Dreptul Uniunii Europene*, ed. a II-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007;
- A. Groza, *Uniunea Europeană Drept material*, Ed. C. H. Beck, București, 2014;
- H. Haupt, *Collective Dominance under Article 82 E.C. and EC Merger Control in the Light of the Airtours Judgment*, European Competition Law Review 23, no. 9/2002;
- M. Ivaldi et al., *The Economics of Tacit Coordination*, March 2003, Final Report for DG Competition, European Commission;

- J.-P. Jacqué, *Cours général de droit communautaire*, dans Academy of European Law, Collected Courses of the Academy of European Law, 1990, vol. I, livre 1;
- A. Jones, B. Sufrin, *EC Competition Law. Text, cases & materials*, ed. a III-a, Ed. Oxford University Press New York, 2007;
- A. Jones, B. Sufrin, *EC Competition Law*, 3rd edn, Oxford, Oxford University Press, 2008;
- V. Korah, *An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice*, 8th edn, Oxford & Portland Oregon, Hart Publishing, 2004;
- T. G. Krattenmaker, S. C. Salop, *Anticompetitive Exclusion: Raising Rivals' Costs to Achieve Power over Price*, Yale Law Journal nr.96/1986;
- K-U. Kühn, *Closing the Pandora's Box? Joint dominance after the Airtours Judgment*, in Pros and Cons of Merger Control, Stockholm, Swedish Competition Authority, 2002;
- I. Lazăr, *Dreptul Uniunii Europene în domeniul concurenței*, Ed. Universul Juridic, București, 2016;
- I. Lazăr, *Noțiuni relevante în dreptul European al concurenței*, în Pandectele Române, nr. 4/2014;
- I Lazăr, L. Lazăr, *Abuzul de poziție dominantă în dreptul european al concurenței*, în Revista Universul Juridic, nr. 10, 12/2015;
- I. Lazăr, *Reformarea sistemului european al concurenței. Aspecte privind analizarea comportamentelor abuzive ale întreprinderilor dominante*, volumul Conferinței Internaționale Bienale, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept, ed. A 8-a, octombrie 2010, Ed.Universul Juridic, București, 2011;
- D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, București, 2001;
- A. Lindsay, *The EC Merger Regulation: Substantive Issues*, London: Sweet & Maxwell, 2006, Ch. 8; *Guidelines on the assessment of horizontal mergers under the Council Regulation on the control of concentrations between undertakings*;
- M. Luțaș, *Integrare economică europeană*, Ed. Economică, București, 1999;
- O. Manolache, *Regimul juridic al concurenței*, Ed. All, București, 1997;
- A. MasColell, M. D. Whinston, J. R. Green, *Microeconomic Theory*, Oxford, Oxford University Press, 1995;
- J. Mc Cormick, *The European Union. Politics and Policies*, 4th ed., Philadelphia, Westview Press, 2008;
- F. Mezzanotte, *Using Abuse of Collective Dominance in Article 102 TFEU to Fight Tacit Collusion: The Problem of Proof and Inferential Error*, World Competition 33, no. 1/2010;
- F. E. Mezzanotte, *Direct versus Indirect Proof of the Airtours Criterion in Impala*, World Competition, no. 31/2008;
- M. Motta, *Competition Policy – Theory and Practice*, Cambridge University Press, 2004;
- J. Miller, R.Pautler, *Predation: The Changing View in Economics and the Law*, Journal of Law & Economics nr. 28/1985;
- E. Navarro Varona et al., *Merger Control in the European Union*, 2nd edn, Oxford, Oxford University Press, 2005;
- E. Oancea, *Elemente de drept penal și procedură penală*, Ed. Sitech, Craiova, 2009;
- E. Oancea, *Considerații cu privire la dezlegarea unor chestiuni de drept ivite după intrarea în vigoare a Noului Cod penal și a Noului Cod de procedură penală*, Revista Baroului Dolj, Iustitia, nr. 1/2014;
- E.G. Olteanu, *Dreptul concurenței comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;

- R. O'Donoghue, J. A. Padilla, *The Law and Economics of Article 82 EC*, Portland: Hart Publishing, 2006;
- N. Petit, *Oligopolies, Collusion Tacite et Droit Communautaire de la Concurrence*, Bruxelles, Brylant, 2007;
- R. Posner, *Antitrust Law*, Second Edition, University of Chicago Press, Chicago and London, 2001;
- B.M.C.Predescu, *Conséquences de l'intégration européenne sur la théorie générale du conflit des lois*, în „The State and The Legal System – Institutional Contemporary Transformations”, Ed. Hamangiu, București 2006;
- B.M.C.Predescu, *Puterea executivă a Uniunii Europene în contextul reformei actuale*, în „Administrația publică în spațiul european - prezent și perspective”, Ed. Universitaria, Craiova, 2006;
- B.M.C.Predescu, *Ordine constituțională și comunitară armonizate din perspectiva Tratatului de la Lisabona*, Pandectele Române nr. 9/2007;
- B.M.C. Predescu, A.I. Dușcă, *Dreptul comunitar al afacerilor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;
- S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Cost-Raising Strategies*, The Journal of Industrial Economics, nr. 1/1987;
- S. C. Salop, D. T. Scheffman, *Raising Rivals' Costs*, The American Economic Review, nr. 2/1983;
- D.I. Scarlat, *Some considerations and controversies over the assignation of the author's patrimonial rights*, Journal of Romanian Literary Studies, nr.18/2019, Institutul de Studii Multiculturale Alpha, Ed. Arhipelag XXI;
- D.I. Scarlat, *Brief considerations regarding national and european regulations in the matter of unfair terms in insurance contracts*, International Romanian Humanities Journal, Arhipelag XXI Press, în cadrul Conferinței internaționale Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, ediția a șasea, Identity and Dialogue in the Era of Globalization, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș;
- D.I.Scarlat, *The private copy and compensatory remuneration - present and future*, International Romanian Humanities Journal, Arhipelag XXI Press, în cadrul Conferinței internaționale Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, ediția a șasea, Identity and Dialogue in the Era of Globalization, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș;
- A. Scott, M. Hviid, B. Lyons, *Merger Control in the United Kingdom*, Oxford, Oxford University Press, 2005;
- C.Stanciu, R. Nițoiu, *Aspects regarding the Sources of the Transportation Law in the National and Community's Laws*, Rev. Șt. Juridice, 2009;
- S. Stroux, *US and EC Oligopoly Control*, International Competition Law Series, vol. 14/2004, The Hague: Kluwer Law International;
- J. Tirole, *The Theory of Industrial Organization*, Cambridge, The MIT Press, 1988;
- J. Temple Lang, *Oligopolies and Joint Dominance in Community Antitrust Law*, in International Antitrust Law & Policy: Fordham Corporate Law 2001, ed. B. Hawk, New York: Juris Publishing, 2002;
- D.I. Van Bael, *Competition Law of the European Communities*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2005;
- L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994;
- G. Werden, *Economic Evidence on the Existence of Collusion*, Antitrust Law Journal 71/2003–2004;

R. Whish, *Competition Law*, 6th edn, Oxford, Oxford University Press, 2009.